

היום נלמד בעזרת ה':

עבודה זרה דף מז

תני תנא קמיה דרב ששת: התנא למד לפני רב ששת, שאם הגויים עובדים להרים או לגבעות, ההרים והגבעות מותרים בהנאה, אבל הגויים שעבדו נידונים בסייף, על שעבדו עבודה זרה. ואם הגויים עבדו לזרעים או לירקות, גם הזרעים והירקות אסורים בהנאה.

אמר ליה דאמר לך מני: רב ששת שאל מי שנה את הברייתא הזאת, וביאר שמימרא זו היא כדברי רבי יוסי בן רבי יהודה, שאמר שאילן שבתחילה נטעו סתם ורק אחרי כן עבדו, אסור. ולכך הזרעים הללו כיון שעבדום אחרי שצמחו בקרקע, הם אסורים.

שאלה: ולוקמה בזרעים שנטעו מתחילה לכך: מדוע רב ששת לא העמיד שמדובר בזרעים שנטעו אותם מתחילה לשם עבודה זרה, ונעמיד את הברייתא גם כדעת רבנן.

תשובה: לא סלקא דעתך: לא מסתבר להעמיד כך את הברייתא, כיון שאנו מדמים דין הזרעים לדין ההר, וכמו שבהר לא שייך להעמיד שנטעו מתחילה לכך, כך גם את הזרעים אין להעמיד שמדובר שנטעו מתחילה לכך. ולכך אנו אומרים שהם אסורים כדברי רבי יוסי בן רבי יהודה שסובר שגם כשנטעו ולבסוף עבדו אסור.

איתמר אבני הר שנדלדלו: אם האבנים שבהר נעקרו ממקומם מאליהם, וגוי השתחוה להם, נחלקו בזה רב יהודה וחזקיה בני רבי חייא, עם רבי יוחנן. האם האבנים אסורות או מותרות.

מאי טעמא דמאן דאמר מותרות: הטעם של הסובר שהם מותרות, בגלל שסבר שהטעם שההר מותר הוא משום שאין בהר תפיסת ידי אדם, וכך גם באבנים אלו כיון שאין בהם תפיסת ידי אדם, הם מותרים.

שאלה: מה להרשן שכן מחובר: אולי הטעם שההר מותר הוא משום שההר מחובר, ואם כן האבנים כיון שנתלשו יש לאסורם.

תשובה: בהמה תוכיח: כיון שגם בהמה אינה נאסרת אף שהיא אינה מחוברת, על כרחך הטעם שהיא מותרת משום שהיא כברייתא ואין בה תפיסת יד אדם, ואם כן כך גם צריך להיות דין האבנים שכיון שאין בהם תפיסת יד אדם, יש להתירם.

שאלה: מה לבהמה שכן בעלת חיים: אולי הטעם שבהמה מותרת הוא משום שיש לה חשיבות בכך שהיא בעל חיים, מה שאין כן האבנים.

תשובה: הר יוכיח: שכיון שההר מותר ואינו בעל חיים, על כרחינו שההיתר הוא משום שאין בהם תפיסת יד אדם.

וחזר הדין לא ראי זה כראי זה: כיון שיש להקשות מה להרשן שכן מחובר, אנו רואים שאין הקולא של הר כמו הקולא של הבהמה, וכן אין הקולא של הבהמה כמו הקולא של ההר, דהיינו שאין ההיתר לא בגלל שהוא מחובר, ולא בגלל שהוא בעל חי, אלא כמו הצד שיש בשניהם, שהם שווים בו שבשניהם אין תפיסת יד אדם, ולכן הם מותרים, וכך כל דבר שאין בהם תפיסת יד אדם, מותר.

שאלה: מה להצד השווה שבהן שכן לא נשתנו מברייתן: עדיין יש לומר שדוקא כשהדבר לא נשתנה מברייתו וכמו הבהמה וההר, אבל באבנים שנשתנו מברייתם בכך שנעקרו ממקומן, יהיו אסורים.

תשובה: אלא אתיא מבהמה בעלת מום: דין האבנים נלמד מבהמה בעלת מום, שגם בהמה שהיא בעלת מום אינה נאסרת, אף שהיא נשתנתה מברייתא, או שנלמד מאילן יבש, שגם הוא נשתנה מברייתו ואף על פי כן הוא מותר, ועל כרחינו שהצד השווה המשותף בהר ובבהמה הוא שבשניהם אין תפיסת יד אדם וכך גם יהא הדין באבנים שנעקרו.

ומאן דאסר: ומי שסובר שאבני הר שנעקרו אסורים, הוא משום שלומדים מהפסוק "שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו" שאפילו שמדינא יש להתירם, בכל זאת ציוותה התורה שאין להתיר כי חרם הוא, והתורה משקצו ומתעבו, ואין לך להתיר בו אלא מה שהתיר לך הכתוב בפירוש.

תסתיים זבני רבי חייא דשרו: יש ללמוד שבני ר' חייא הם הדעות שמתירים באבני הר שנעקרו.

זבני חזקיה: שבנו של רבי חייא שקוראים לו חזקיה הסתפק, אם העמיד בזקיפה ביצה כדי להשתחוות לה, האם היא מותרת או שאסורה, והבין שהספק הוא זקף את הביצה כדי להשתחוות לה, ואף השתחוות לה, האם נאמר שהזקיפה הזו נחשבת למעשה חשוב של תפיסת ידי אדם, ולכך אסורה, או שלא נחשב למעשה חשוב, והיא מותרת. ועל כל פנים משמע שאם הוא לא זקף את הביצה, אלא השתחוות לה כמות שהיא, אינה נאסרת משום שאין בה תפיסת ידי אדם, אפילו שהיא תלושה. ואם כן מוכח שבני רבי חייא הם המתירים באבני הר התלושים, מפני שאין בהם תפיסת ידי אדם.

לא לעולם אימא לך בני רבי חייא דאסרי: הגמרא דוחה שאין מכאן הכרח שבני רבי חייא הם המתירים, משום שיש לומר שבני רבי חייא הם הסוברים שאסור, אם הוא תלוש ואינו בעל חי, ובאמת אם כבר השתחוות לביצה אפילו כשלא זקפה, ואפילו שאין בה תפיסת ידי אדם, היא אסורה. והספק של חזקיה היה באופן שזקף את הביצה כדי להשתחוות לה, אך לבסוף הוא לא השתחוות לה.

קושיא: למאן: לפי מי אנו אוסרים בכהאי גוונא, ולומדים מכאן שאפילו במקום שאין תפיסת יד אדם אסור. והרי לפי הדעה הסוברת להלן שגוי שהקים דבר כדי לעבוד אותו מיד נאסר, אפילו כשלא עבדו, ודאי שמיד כשזקף את הביצה היא אסורה. ואם אינה נאסרת רק כשיעבדו לה, ודאי שגם כאן יש להתיר.

תשובה: לא צריכא כגון שזקף ביצה להשתחוות לה, ולא השתחוות לה, ובא עובד כוכבים והשתחוות לה: שכיון שהעמיד את הביצה כדי להשתחוות, ולבסוף גוי השתחוות לה, האם הביצה נאסרת. שכיון שהיהודי גילה בדעתו להשתחוות לה, אף גוי יכול לאסור את ביצת ישראל, כשעובדה.

כי הא דאמר רב יהודה אמר שמואל: שאם ישראל זקף לכינה כדי להשתחוות לה, אפילו אם לבסוף לא השתחוות אלא בא גוי והשתחוות לה, הביצה אסורה.

קא מיבעיא ליה: והספק של חזקיה היה האם דין זה הוא רק בלבינה או גם בביצה. שאולי נאמר דוקא בלבינה שניכר זקיפתה, והוא באופן שבתחילה היתה מושכבת

על רחבה, ועכשיו כשזוקפה נראית גבוהה, אבל כביצה שאינה ניכרת בזקיפתה, לא נאמרה הלכה זו של שמואל, או שאין הבדל וגם ביצה נאסרת בזקיפה בלבד.

תיקו: הספק לא נפשט.

בעי רמי בר חמא המשתחוה להר אבניו מהו למזבח: רמי בר חמא הסתפק האם כיון שמצינו שבעל חי שנעבד אינו נאסר בהנאה להדיט, אבל לגבוה, דהיינו להביאה לקרבן, הוא אסור. האם הדין כן גם במחומר שנאמר שנאסר אצל גבוה, או שאין נעבד במחומר אצל גבוה.

צדדי הספק: אם תמצי לומר יש נעבד במחומר אצל גבוה: מסתפקת הגמרא שגם אם נוכיח שאם עבד במחומר נאסר לגבוה, עדין יש להסתפק בספק נוסף האם האבנים נאסרים לא לגבוה עצמו אלא למכשירי קרבן וכגון בניית המזבח.

אמר רבא: ספק זה נפשט בקל וחומר מדין אתנן, שכמו שאתנן שיש בו קולא שאם נתנו לה דבר תלוש באתננה מותר בהנאה להדיט, אבל לגבוה אפילו שנתן לה לאתנן בית שהוא מחומר, אסור להקדישו לצורך בנין בית המקדש, אם כן נעבד שאסור בתלוש אפילו להדיט כדין עבודת כוכבים האסורה בהנאה, קל וחומר שיהא אסור גם במחומר לצורך גבוה. ונפשט הספק שמוכח שמחומר אסור אף לצורך מכשירי קרבן, שהרי המחומר אינו גוף הקדושה אלא מוכרים אותו לצורך גבוה.

אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרבא: כיון שלא נאמר במפורש בתורה לאסור אתנן כשהוא מחומר, יש ללמוד את הקל וחומר בהיפך ולהתיר ומה נעבד שחומר, שאסור בתלוש אפילו אצל הדיט, ובכל זאת הוא מותר במחומר לגבוה, אתנן שהוא קל, שמותר בתלוש אפילו להדיט, האם אינו דין שהוא גם כן יהא קל שיהא מותר במחומר גם לגבוה.

ואי משום "בית ה' אלהיך": ומה שאמרת ודרשת שאתנן אסור אפילו במחומר משום שכתוב "בית", ומשמע שאסור אפילו במחומר, הרי צריך את תיבת בית לדרשא אחרת וכדלהלן.

כדתניא "בית" פרט לפרה שאינה באה לבית דברי רבי אליעזר: שאסור להביא אתנן רק למקום המקדש שנקרא "בית", אבל פרה אדומה שאינה נקרבת בבית המקדש, מותר להביאה מאתנן.

וחכמים אומרים לרבות את הריקועים: חכמים דורשים שלומדים מתיבת "בית" לרבות את טסי זהב שעושים אותם ציפוי, שאותם הטסים אסרה התורה להביא מאתנן, דהיינו כל שנעשה לבית, אפילו מה שנעשה לנוי בעלמא.

אמר ליה אנא קאמינא לחומרא ואת אמרת לקולא: אני אמרתי דין קל וחומר ללמוד ממנו לאסור מחובר אצל גבוה, ואילו אתה לומד את הדין של קל וחומר להתיר אתנן במחובר. ומידה היא בדרשות התורה, שכל מקום שאפשר לדרוש או לקולא או לחומרא, אנו דורשים לחומרא.

קושיא: אמר ליה רב פפא לרבא: האם בכל מקום שיש אפשרות לדרוש או לקולא או לחומרא, אנו דורשים לחומרא.

והא הזאה דפסח דפליגי רבי אליעזר ורבי עקיבא: שמי שהיה טמא מת, והגיע יום השביעי שלו, שהוא יום הזאתו באפר הפרה לטהרו מטומאת מת, בשבת שחל בערב פסח, האם מותר להזות עליו ולעבור על איסור שבות שאסרו חכמים להזות בשבת, ובכך יטהר ויוכל להביא קרבן פסח. רבי אליעזר סבר להחמיר על האדם להביא קרבן פסח, ולכך יזו עליו בשבת, ורבי עקיבא סבר להקל עליו ופטור מלהביא קרבן פסח, מפני היותו טמא, שאסור לו להיטהר בהזאת אפר הפרה. ורבי אליעזר למד דין זה בקל וחומר, מה שחיטה שהיא חמורה, שהיא מלאכה מדאורייתא ואעפ"כ דוחה את השבת, הזאה שאינה אלא איסור שבות, האם אינו דין שתדחה את השבת.

וקא פריך רבי עקיבא: ורבי עקיבא דרש לקולא, שיהא אסור להזות, ויהא פטור מקרבן פסח וכמו ששינו שרבי עקיבא השיב שאפשר לדרוש את הדרשה להיפך ומה הזאה שהיא אסורה רק משום שבות, ובכל זאת אינה דוחה את השבת, שחיטה שהיא חמורה ואסורה מדאורייתא, האם לא כל שכן שלא תדחה את השבת.

תירוצו: התם, רבי אליעזר גמריה ואייקר ליה תלמודא: שם רבי אליעזר שהוא רבו של רבי עקיבא לימדו שהזאה אינה דוחה את השבת ומשום שיש כח ביד החכמים למונעו מלהביא קרבן פסח, ולהעמיד דבריהם שאסרו להזות בשבת. אלא שנשתכח מרבו הלכה זו, ורבי עקיבא לא רצה לומר לו במפורש שאתה למדת אותי שהזאה אינה דוחה את השבת, כדי שלא לביישו ששכח תלמודו, ולכן אמר לו שאולי אפשר לדרוש קל וחומר לקולא, כדי שרבי אליעזר ייזכר מעצמו, שהרי ברור לו ששחיטה דוחה את השבת, אך רבי אליעזר לא נזכר בדבר, ואמר לרבי עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה "במועדו", ואנו דורשים שאפילו בשבת. וענה לו רבי עקיבא אם כן נתיר גם את ההזאה. וכעס עליו רבי אליעזר, ואמר לו עקיבא בשחיטה השבתני בשחיטה תהא מיתתך. ולכן השיב לו רבי עקיבא, רבי הרי אתה למדת אותי שהזאה אינה דוחה את השבת, ומשום שההזאה אסורה רק משום שבות, ולכן אינה דוחה את השבת. ומוכח שרבי עקיבא מעולם לא עלה על דעתו לדרוש קל וחומר לקולא.

בעי רמי בר חמא המשתחוה לקמת חטיין: כשהם מחוברים, האם מותר להביא מהם לאחר קצירה וטחינה לגבוא לצורך קרבן מנחה.

צדדי הספק: יש שינוי בנעבד או אין שינוי בנעבד: גם אם נאמר שכשעבדו למחומר אסור לגבוא, כאן אולי יש להתיר משום שנעשה שינוי בדבר הנעבד שהיה חייטים וטחנם ונעשו לקמח.

אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן תא שמע: יש להביא ראיה מהמשנה במסכת תמורה שדעת חכמים שכל הבהמות האסורין לגבי מזבח כגון, מוקצה, ונעבד לעבודה זרה, הוולדות שלהם מותרים. והבחייתא מוסיפה שלפי רבי אליעזר אסור. והבין מר זוטרא שהמשנה והבחייתא מדברים כגון שהשתחוה לבהמה מעוברת, ולרבי אליעזר גם הוולד נאסר לגבוא, והטעם שחכמים מתירים, הוא מפני שהוולד נשתנה מעובר לבהמה, והם סוברים יש שינוי בנעבד אצל גבוא. נמצא שהספק בגמרא הוא בין התנאים.

ולאו אתמר עלה, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא מחלוקת כשנרבעו ולבסוף עיברו: שבאמת אם כשנרבעה או עבד לבהמה כשהיא היתה מעוברת כולם מודים שגם הוולד אסור לגבוא, אין שינוי בנעבד אצל גבוא, וכל מחלוקתם היא רק

שבתחילה הבהמה נרבעה, ורק אחרי כן התעברה, האם 'זה וזה גורם', דהיינו שהזכר הבא על בהמה זו, וגם הנקבה שנעבדה, שניהם גרמו לוולד שיבא לעולם, ונמצא שגרמוהו והביאוהו לעולם גם דבר איסור וגם דבר היתר, כיון שאביו מותר ואמו אסורה, חכמים מתירים ורבי אליעזר אוסר.

איכא דאמרי: שהספק לא נפשט כיון שיש לחלק שבבהמה אין זה נחשב שינוי משום שגם כשהיתה במעי אימה נחשבת לבהמה, מה שאין כן בחיטים שהם היו חיטה ונעשו לקמח הוי שינוי גמור ובזה אולי יש להתיר. ולא נפשט הספק.